

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Беспалько Маргарита Манігірдовна

**ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Соціальна робота»

Науковий керівник:

професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи, доктор педагогічних наук,
Кочубей Тетяна Дмитрівна.

Умань – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми обумовлена посиленням уваги до потреб дітей з інвалідністю та створенню відповідних психолого-педагогічних умов адаптації в закладах загальної середньої освіти, без вилучення дитини із сім'ї, адже, переважно саме ця категорія осіб має певні вади психофізичного розвитку та, зазвичай, перебувають в спеціальних інтернатних закладах.

В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з порушеннями розвитку можемо спостерігати п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Варто підкреслити, що незважаючи на переважання в цей історичний період сегрегаційних установок, щодо навчання дітей з обмеженими можливостями і розгортання системи спеціальних закладів, спроби спільного навчання дітей із порушеннями та їхніх здорових однолітків не припинялися.

Відповідно до Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти, після обрання Україною шляху на євроінтеграцію одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх без виключення. Парадигма сучасної української освіти передбачає відхід від медичної та перехід до соціальної моделі сприйняття людини з інвалідністю і введення поняття “особливі освітні потреби”. Кожна країна має свій досвід спеціального навчання таких дітей і пройшла різний шлях від інтеграції до інклюзії. Статтею 24 «Освіта» Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю передбачено забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях системи освіти. Розуміння «інклюзивна освіта» здобуло свій початок на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами Саламанської декларацією в червні 1994 року за підтримки ЮНЕСКО. Саме цей документ проголосив концепцію «Школи для всіх», як закладу освіти, що має приймати

усіх дітей та стати взірцем для суспільства, в якому поважатимуть права й відмінності між людьми.

Вітчизняними науковцями (А. Колупаєва, Т. Сак, Т. Скрипник, О. Таранченко та ін.) здійснено фундаментальні дослідження для впровадження інклюзивної освіти в Україні, обґрунтовано теоретико-методологічні засади інклюзивної освіти, визначено шляхи її впровадження. Теоретичний і практичний аспекти інклюзивної освіти висвітлено у працях Е. Данілавічюте, З. Ленів, С. Литовченко, О. Мартинчук, Ю. Найда, Н. Софій та інші.

Водночас, на сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей переважно з типовим розвитком, та не в повному обсязі враховують особливості психолого-педагогічних умов адаптації в навчально-пізнавального розвитку дітей з інвалідністю та/або з особливими освітніми потребами, а отже це питання залишається недостатньо вивченим.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань, дає розуміння того, що інклюзія, як освітня концепція постійно розвивається і є вкрай важливою для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення, але практичний досвід створення умов та адаптацій для учнів з інвалідністю, в шкільному середовищі, має низку суперечностей та потребує додаткового дослідження.

Зняття зазначених суперечностей можливе у дослідженні та визначенні психолого-педагогічних умов адаптації, завдяки яким діти з особливими освітніми потребами та інвалідністю, досягатимуть кінцевої мети інклюзивного навчання – повної соціалізації та інтеграції в суспільство.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично визначити психолого-педагогічні умови адаптації та їх вплив на дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до мети було сформовано такі **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу наукової літератури схарактеризувати теоретичні аспекти інклюзивної освіти дітей з інвалідністю, умови їх психолого-педагогічної адаптації та розкрити ключові поняття дослідження.

2. Теоретично обґрунтувати основні підходи та напрями супроводу дитини з інвалідністю під час інклюзивного навчання.

3. Розкрити сутність психолого-педагогічної адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

4. Експериментально перевірити вплив психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю на їх навчання та участь в шкільному середовищі.

Об'єкт дослідження – процес адаптації дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – зміст, форми, напрямки вивчення психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових **методів**: *теоретичних*: аналіз і синтез, порівняння, моделювання (для теоретичного узагальнення основних підходів до розв'язання проблеми, щодо створення належних умов психолого-педагогічної адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти з метою їх включення у навчання та участь в шкільному житті, соціалізації та інтеграції в суспільство, визначення теоретичних та методичних основ їх вирішення); метод конкретизації та систематизації теоретичних знань (для розробки завдань дослідження); *емпіричних*: вивчення й узагальнення досвіду роботи, програмно-нормативних документів, педагогічні спостереження та самоспостереження (для збору фактичного матеріалу упродовж дослідження; забезпечення перевірки одержаних даних).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна

робота виконувалася на базі комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Доброславської селищної ради Одеського району Одеської області.

Теоретичне значення полягає в аналізі наукових джерел, присвячених вивченню проблеми психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти з метою їх включення у навчання та участь в шкільному житті, соціалізації та інтеграції в суспільство, уточненні змісту понять «інклюзивна освіта», «соціальна інклюзія», «інвалідність» та ін., вивченні сучасного стану проблеми, а також системи заходів, які спрямовані на створення необхідних умов адаптації учнів з інвалідністю в шкільному середовищі.

Практичне значення полягає у розробці належних психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання.

Апробація результатів дослідження: Основні положення і результати досліджень оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (м.Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини 11 жовтня 2019р.) Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м.Запоріжжя, 9-10 квітня 2020р.); прийнято участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (м.Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини 21квітня 2020р.); науково-методичному семінарі «Тренінгові технології соціальної роботи» (м.Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини 19 квітня 2021р.).

Публікації автора за темою дослідження: Основний зміст дослідження відображено у публікаціях Кочубей Т. Д., Беспалько М. М. Шляхи впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти України // Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя,

9–10 квітня 2020 р.) /редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); Беспалько М. Практика діяльності інклюзивно ресурсного центру в роботі психолого педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти// Інклюзивна освіта — надихаючі приклади зі школи. Досвід чеських та українських освітян (видавництво — KUFR, м. Прага)/ Авторський колектив[Електронний ресурс] Електрон. дані. – Прага: https://www.ustnayaistoriya.info/wp-content/uploads/2021/02/inkluzivni-vzdelavani-inspirativni-priklady_A5_web_01_dvojstrany.pdf (м. Прага, 2020 р.) с.98

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділі, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти дослідження інклюзивної освіти»** було з'ясовано поняття освітньої та соціальної інклюзії, як результат еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з порушеннями розвитку; розглянуто стратегічні підходи щодо організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти дітей з особливими освітніми потребами які мають інвалідність.

У другому розділі **«Психолого-педагогічні умови адаптації дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти»** було розкрито зміст соціальних та психолого-педагогічних умов адаптації; описано адаптацію освітньої системи до потреб дитини.

У третьому розділі **«Експериментальне дослідження впливу психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю під час інклюзивного навчання у шкільному середовищі»** було описано дослідження психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю, їх впливу на включення у навчання та участь в шкільному житті; визначено шляхи реалізації створення відповідних умов успішної психолого-

педагогічної адаптації в подальшій соціалізації та інтеграції в суспільство дитини з інвалідністю.

*Одержані дані дають підстави зробити такі **висновки**:*

1. Проаналізовано ступінь розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Аналіз сприяв обґрунтуванню теоретичних аспектів розбудови інклюзивної освіти та соціальної інклюзії. З'ясовано, що інклюзивна освіта, як і соціальна інклюзія перебуває на етапі становлення. Насамперед, потребує обґрунтування сутності основних підходів та напрямів психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами та інвалідністю, під час інклюзивного навчання, та розкриття ключових понять соціальної та медичної моделі розуміння інвалідності.

2. Розкрито сутність поняття «психолого-педагогічного супроводу», що передбачає комплекс послуг або заходів мультидисциплінарної команди з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку. Визначено основні поняття моделі розуміння інвалідності - «соціальної» та «медичної», кожна з яких відображає свій, відмінний від інших, погляд на сутність проблеми, асоціюється з певним типом політики і відповідно, по своєму впливає на прийняття рішень про напрями витрачання коштів і способи надання психолого-педагогічного супроводу та підтримки особам з інвалідністю. У визначеннях інвалідності на основі концепції функціональних обмежень йдеться про повну або часткову неспроможність особи виконувати певний вид чи види діяльності.

3. Обґрунтовано та розкрито зміст психолого-педагогічної адаптації дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти. З'ясовано, що психолого-педагогічні умови адаптації дітей з інвалідністю включають не лише адаптацію навчального матеріалу та сутність психологічної адаптації дітей шкільного віку, а і безпечні умови перебування в школі, що позитивно впливають на саму адаптацію учня в колективі.

Численні психологічні дослідження наголошують на необхідності

врахування специфіки саме шкільної адаптації дітей із певними вадами. А.М. Нізова підкреслює, що відхилення від норми здоров'я можуть зумовлювати серйозні адаптаційні проблеми в житті. Діти з наявними фізичними вадами, особи з інвалідністю з різним анамнезом, особливо легко травмуються. Визначено, що найважливішою умовою адаптації є створення загальної атмосфери в інклюзивній школі. Оскільки у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, лише дискримінація виступає основною перешкодою дитини отримати освіту в загальній системі. Формування системи цінностей в закладі освіти є невід'ємною складовою побудови розуміння та сприйняття багатоманітності. Так універсальний дизайн виступає важливою освітньою стратегією, яка заснована не лише на перебудові простору школи та класу, а й на перебудові стратегії викладання на уроці, що змінює звичну традиційну систему навчання на новітню, притаманну сучасному прийняттю «філософії інклюзії».

4. Перевірено результативність впливу психолого-педагогічних умов адаптації дітей з інвалідністю на їх навчання та участь в шкільному житті, що надає розуміння успішної моделі організації психолого-педагогічних умов адаптації дитини з інвалідністю та визначення основних бар'єрів для навчання та участі, що виникають у школі та її спільнотах, а також учасників цих бар'єрів.

Дослідження показало результати, завдяки яким визначено можливості мінімізації бар'єрів, залучення та використання ресурсів для адаптації у навчанні та участі в освітньому та соціальному середовищі.

Контрольні зрізи, під час апробації моделі організації психолого-педагогічних умов адаптації дитини з інвалідністю в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти показали, що переважно, у більшості респондентів вплив створених умов адаптації на позитивне навчання та включення в освітній процес надав високий результат, завдяки якому поліпшилась загальна атмосфера в учнівському колективі класу, а також, змінилося ставлення учасників освітнього процесу до проблеми

дискримінації дітей з інвалідністю, зросла їх особиста зацікавленість в допомозі дітям даної категорії.